Problem digitalizacije djela siročadi

Đolo, Vanda

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:103330

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

University of Zadar Institutional Repository

zir.nsk.hr

Image not found or type unknown

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Preddiplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti - knjižničarstvo

Vanda Đolo

Problem digitalizacije djela siročadi

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Preddiplomski sveučilišni studij Informacijske znanosti - knjižničarstvo

Problem digitalizacije djela siročadi

Završni rad

Student/ica:

Vanda Đolo

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Mirna Willer

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Vanda Đolo,** ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Problem digitalizacije djela siročadi** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 26. veljača 2016.

Sadržaj

Sažetak 2
1. Uvod 3
2. Intelektualno vlasništvo 3
2.1. Autor, autorsko djelo i autorsko pravo 4
2.2. Djela siročad 5
3. Strategije, planovi i direktive Europske Unije glede djela siročadi 5
3.1. Europa 2020.: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast 6
3.2. Digitalni program za Europu 7
3.3. Direktiva o djelima siročadi 8
3.3.1. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima usuglašen s Direktivom 9
4. Digitalizacija kulturne baštine 11
4.1. Digitalizacija u Europi 12
4.2. Digitalizacija u Hrvatskoj 14
4.2.1. Digitalizacija djela siročadi 16
5. Europski mrežni projekti glede djela siročadi 16
5.1. Orphan Works Database 16
5.1.1. Pretraživanje baze podataka djela siročeta 17
5.2. ARROW - The Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana i ARROW Plus 18
6. Zaključak 20
Literatura 22
Problem of digitization of orphan works 24
Summary 24

Sažetak

Glavna tema rada su djela siročad te njihova digitalizacija. Istaknuta je važnost digitalizacije općenito i digitalizacije djela siročadi jer ona čine velik postotak fondova javnih ustanova te se izbjegavanjem digitalizacije ovih djela stvara praznina u pristupu znanju. Pobliže je pojašnjen pojam djelo siroče koje označava djelo kojem nije poznat nositelj autorskog prava, pa se stoga u radu pobliže prikazuje pojam intelektualnog vlasništva te definicije pojmova koji se vezuju uz njegov koncept, a to su autor, autorsko djelo i autorsko pravo. Objašnjene su i zakonske regulative koje se vezuju s njima, a koje su donesene kako bi se zakonski odredilo i ograničilo korištenje djelima siročadi. Zakoni o kojima se govori su oni doneseni na razini Europske unije i na razini Republike Hrvatske. Direktiva o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi zakon je EU-a, a koji je Republika Hrvatska usuglasila sa svojim Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima. Osim toga, predstavljeni su i projekti čije su svrhe povezane s djelima siročadi. Ciljevi ovih projekata su, u suštini, prikupljanje informacija o autorima i nositeljima autorskih prava. Kroz rad su, dakle, prikazana najvažnija postignuća na području Europske unije i njezinih država članica u sferi djela siročadi. Provedeno je i pretraživanje u bazi podataka na jednom od projekata kako bi se utvrdila njegova operativnost.

Ključne riječi: intelektualno vlasništvo, djela siročad, Direktiva o djelima siročadi, digitalizacija

1. Uvod

Digitalizacija građe danas je jedno od gorućih pitanja u području arhiva, knjižnica, muzeja i drugih javnih ustanova. Ovim postupkom želi se zaštititi građa te omogućiti pristup informacijama i znanju koristeći informacijsko-komunikacijske tehnologije koje su danas već temeljan dio naših života. Kako bi se digitaliziralo te kako bi se ta digitalizirana građa pružila javnosti na korištenje, potrebno je prvo ispoštovati autorsko pravo. Ono nositelju autorskog prava daje pravo na reproduciranje, distribuciju, priopćavanje djela javnosti i pravo prerade.

Kada se govori o djelima siročadi koja čine velik broj fondova kulturnih i drugih javnih ustanova te njihovoj digitalizaciji, uočava se znatan problem. Taj problem se može premostiti ako se provede pretraga za nositeljem prava na to djelo siroče. No, detaljna pretraga traži mnogo novca i vremena, a usto nije nimalo jednostavna za provesti zbog ograničenih izvora informacija. Također, ne postoji nikakvo jamstvo da će nositelj prava, u slučaju da je identificiran i lociran, dati dopuštenje da se njegovo djelo digitalizira. U slučaju ne identificiranja i/ili lociranja nositelja prava, ustanova ima pravo proglasiti to djelo djelom siročetom i digitalizirati ga bez dopuštenja.

2. Intelektualno vlasništvo

Svaka originalna realizacija neke ideje, a koja je rezultat ljudskog uma, pripada toj osobi ili osobama te se ista mora pravno zaštititi kao intelektualno vlasništvo. Zaštitom se dodatno potiče ljude na daljnje inovacije, kreacije, investicije i produkcije jer se stvarateljima daje pravo na odluku kako će se njihove tvorevine koristiti, umnožavati i distribuirati.

U poslovnom smislu, intelektualno vlasništvo se smatra nematerijalnom imovinom te kao takvo ima sve karakteristike imovine što znači da se može kupiti, prodati, licencirati, zamijeniti, pokloniti i naslijediti. Za potrebe zaštite takvih kreacija razvijen je sustav pravnih

instrumenata čija je svrha osigurati određena prava, način stjecanja intelektualnog vlasništva te način zaštite od njegovog neovlaštenog korištenja.[1]

Postoje dvije podgrupe prava, a to su *autorsko pravo i srodna prava* te *prava industrijskog vlasništva*.

„*Industrijsko vlasništvo* obuhvaća prava kojima proizvođači štite od konkurenata svoje poslovne interese, položaj na tržištu i sredstva uložena u istraživanje, razvoj i promociju.“[2] Ta prava obuhvaćaju patente, žigove, industrijske dizajne, oznake geografskog podrijetla i oznake izvornosti te topografije poluvodičkih proizvoda.

Autorsko pravo je pravo autora u pogledu njegovog autorskog djela[3] te će o ovoj vrsti prava, na kojem će se rad i temeljiti, biti govora u daljnjem tekstu ovog završnog rada.

2.1. Autor, autorsko djelo i autorsko pravo

Autor djela je svaka fizička osoba koja je djelo stvorila te čije je ime, pseudonim ili znak na uobičajen način označen na primjercima djela, dok se ne dokaže suprotno. Autor stječe prava na svoje djelo samim činom ostvarenja djela bez ispunjavanja bilo kakvih formalnosti te ona traju za života autora i sedamdeset godina nakon njegove smrti.

Prema Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo (u daljnjem tekstu: DZIV) predmet zaštite autorskog prava je autorsko djelo.

> „Autorsko djelo je originalno, duhovno (intelektualno) ostvarenje iz književnog, umjetničkog i znanstvenog područja, koje ima individualni karakter i koje je na neki način izraženo.“[4]

Sam autor je najčešće nositelj autorskih prava, no svoja prava može prebaciti na drugu osobu temeljem ugovora ili neke druge pravne radnje. Autorsko se pravo također prebacuje na

[1] Usp. O intelektualnom vlasništvu. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/o-intelektualnom-vlasnistvu/ (24.1.2016.)
[2] Isto.
[3] Autorsko pravo i srodna prava. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/ (24.1.2016.)
[4] Autorsko djelo. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/ (24.1.2016.)

nasljednike ili druge osobe koje nisu nasljednici, ali stječu prava na temelju oporuke u trenutku smrti autora.

U slučaju da autor djela ili njegov nasljednik, odnosno nositelj prava općenito, nije poznat ili je poznat, ali ga se ne može locirati, tada se takvo autorsko djelo smatra djelom siročetom.

2.2. Djela siročad

> „Djela siročad su sva djela poput knjiga, filmova i novinskih članaka koja su zaštićena autorskim pravom, no čije nositelje prava nije bilo moguće identificirati, ili ako su i identificirani nisu pronađeni unatoč obavljenoj pažljivoj potrazi […].“[5]

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (u daljnjem tekstu: ZAPSP), koji je usuglašen s Direktivom 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi, utvrđuje pravila za reproduciranje i stavljanje na raspolaganje javnosti djela siročadi. Direktiva, a time i ZAPSP, nalaže potrebu pribavljanja dopuštenja nositelja prava. Ako se nakon temeljite pretrage nositelj autorskih prava ne identificira ili identificira bez da ga se locira, tada se to djelo smatra djelom siročetom te se može reproducirati i staviti na raspolaganje javnosti bez dopuštenja.

3. Strategije, planovi i direktive Europske Unije glede djela siročadi

Europska unija je 2010. godine objavila desetogodišnju strategiju pod nazivom *Europa 2020.: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast* koja za cilj ima unaprijediti gospodarstvo Europske Unije. Ova strategija se nastavlja na *Lisabonsku strategiju* – plan djelovanja i razvoja osmišljen 2000. godine za gospodarstvo Europske Unije u razdoblju od 2000. do 2010. godine.

[5] Najčešća pitanja. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/najcesca-pitanja/ (24.1.2016.)

Jedna od sedam vodećih inicijativa strategije *Europa 2020.* koju je usvojila Europska komisija je *Digitalni program za Europu*. Cilj ovog programa je brže širenje brzog interneta te korištenje prednosti jedinstvenog digitalnog tržišta za kućanstva i tvrtke.

Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi obuhvaća specifičnu problematiku pravnog utvrđivanja statusa djela siročeta i njegovih posljedica u pogledu dozvoljenih korisnika i dozvoljenih korištenja djela koje se smatra djelom siročetom.[6]

Sve navedeno će biti pobliže objašnjeno u ovom poglavlju i njegovom daljnjem tekstu.

3.1. Europa 2020.: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast

Uslijed svjetske financijske krize 2008. godine Europska unija 2010. objavljuje desetogodišnju strategiju. U njoj postavlja pet ciljeva: u području zapošljavanja, istraživanja i inovacija, obrazovanja, borbe protiv siromaštva te klimatskih promjena i energetike, za koje se predlaže da budu pretvoreni u nacionalne ciljeve kako bi se osiguralo da svaka zemlja članica prilagodi ovu strategiju svojoj specifičnoj situaciji.

„Strategija Europa 2020. predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjuju:

- Pametan rast: razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji.

- Održiv rast: promicanje ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija.

- Uključiv rast: njegovanje ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost.“[7]

Da bi se mogli ostvariti ovi prioriteti, osmišljeno je sedam inicijativa: *Unija inovacija*, *Mladi u pokretu*, *Digitalni program za Europu*, *Resursno učinkovita Europa*, *Industrijska*

[6]Usp. Europski parlament i Vijeće Europske unije. Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije 002, 55(2012). URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN (26.1.2016.)

[7] Europska komisija. Europa 2020.: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast, 2010, str. 6. URL: http://www.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/kako_do_fondova/korak1/uvjeti/eu_hr.pdf (26.1.2016.)

politika za globalizacijsko doba, Program za nove vještine i radna mjesta te *Europska platforma protiv siromaštva*.

Za potrebe ovoga rada važan je *Digitalni program za Europu* koji će se pojasniti u idućem potpoglavlju.

3.2. Digitalni program za Europu

Digitalni program za Europu jedna je od predvodničkih inicijativa koja bi trebala ubrzati napredak u okviru prioriteta „pametan rast" te osigurati ekonomsku i socijalnu korist od jedinstvenog digitalnog tržišta. Bitna stavka ove inicijative koja se tiče djela siročadi odnosno nositelja prava, a na kojoj će raditi Europska komisija radi daljnje primjene iste na prostoru cijele Europske Unije je:

„Stvaranje pravog jedinstvenog tržišta za online sadržaje i usluge (primjerice, bezgranične i sigurne internetske stranice EU i tržište digitalnih sadržaja visoke razine sigurnosti, uravnotežen regulatorni okvir s jasnim režimom prava, poticanje multiteritorijalnih dozvola, odgovarajuća zaštita i naknada za nositelje prava te aktivna podrška digitalizaciji bogatog kulturnog naslijeđa Europe, te formiranju globalnog upravljanja internetom)".[8]

Jedna od akcija kojima bi se trebalo stvoriti jedinstveno digitalno tržište je i očuvanje djela siročadi i djela koja se više ne objavljuju kroz izradu pravnog okvira. Taj pravni okvir trebao bi olakšati digitalizaciju i diseminaciju kulturnih djela u Europi.

U tu svrhu izrađen je prijedlog za Direktivu o djelima siročadi (puni naziv *Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi*) koja je prihvaćena u listopadu 2012. godine.

[8] Isto, str. 16.

3.3. Direktiva o djelima siročadi

Europski parlament i Vijeće Europske unije uzimajući u obzir Ugovor o funkcioniranju Europske unije i prijedlog Europske komisije, a nakon prosljeđivanja nacrta zakonodavnog akta nacionalnim parlamentima, paralelno uzimajući u obzir mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora sukladno redovnom zakonodavnom postupku objavljuje u listopadu 2012. godine *Direktivu 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi*.[9]

Ova se Direktiva bavi problemom pravnog utvrđivanja statusa djela siročadi te korištenja istih kako bi se države članice uključile u stvaranje europske baze podataka o djelima siročadi i stvaranje europskih digitalnih knjižnica. Ona se primjenjuje na djela objavljena u obliku knjiga, dnevnih listova, novina, časopisa ili drugih tiskovina te kinematografska ili audiovizualna djela i fonograme.

Direktiva navodi kako je potrebno provesti temeljitu pretragu za nositeljem prava u državi članici u kojoj je djelo i prvi put objavljeno. Pretraga se provodi prije korištenja djela ili predmeta srodnog prava, uz konzultiranje odgovarajućih izvora za određenu vrstu djela odnosno predmeta srodnih prava. U Prilogu Direktive se navodi i obavezni minimum izvora koje je potrebno konzultirati, a također se nalaže i pretraživanje izvora informacija u drugim državama ako postoje dokazi da se u tim državama mogu pronaći bitne informacije o nositeljima prava. Države članice Europske unije određuju dozvoljeno korištenje djela siročadi i to samo radi postizanja ciljeva od javnog interesa. U to se ubrajaju stavljanje djela siročadi na raspolaganje javnosti i postupci reprodukcije za potrebe digitalizacije, stavljanja na raspolaganje, indeksiranja, katalogizacije, očuvanja ili obnavljanja. Također, svaka država članica mora propisati i mogućnost okončanja utvrđenog statusa djela siročeta u slučaju pojavljivanja nositelja prava kako isti ne bi bio oštećen. Nositelj prava tada ima pravo na naknadu za prethodno korištenje djela.

[9] Usp. Europski parlament i Vijeće Europske unije. Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije 002, 55(2012). URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN (26.1.2016.)

3.3.1. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima usuglašen s Direktivom

Hrvatski Sabor je nakon donošenja Direktive o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi izmijenio i dopunio Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima koji je stupio na snagu u studenome 2014. godine. Time je ZAPSP prilagođen i usuglašen s Direktivom.

Kao što je već navedeno, djela siročad su djela za koja se ne zna tko je nositelj prava. Ova činjenica uzrokuje probleme kada se ustanove odluče na digitalizaciju građe. Kako bi se neka jedinica digitalizirala potrebna je suglasnost nositelja prava, što u slučaju djela siročadi stvara prepreku te je tada potrebno provesti detaljnu pretragu. U Republici Hrvatskoj, kao i u ostalim državama članicama Europske unije, tu su pretragu dužne obaviti institucije od javnog interesa ako se žele koristiti sadržajnim ograničenjem autorskog i srodnih prava koje propisuje ZAPSP u skladu s Direktivom. Te institucije su: javno dostupne knjižnice, obrazovne ustanove, muzeji, arhivi, ustanove za filmsku i audio baštinu te javne organizacije za radiodifuziju.

Detaljna pretraga se u Direktivi definira kao u dobroj vjeri poduzeto traganje za nositeljem prava na djelo, a ta pretraga također uključuje i traganje za nositeljima prava na sva djela umetnuta u neko drugo djelo (primjerice ilustratorima, fotografima i slično).[10] To uključuje pretraživanje kataloga i ostalih popisa u ustanovi, zatim baza podataka, lokacije ili adrese autora te podataka o autorovim nasljednicima ili drugim osobama na koje je pravo možda preneseno, te su isti sada nositelji prava. Podaci se traže ne samo u vlastitoj državi, već i u drugim državama te je o cijelom postupku pretrage potrebno voditi evidenciju. U prilogu Direktive postoji odredba kojom je propisan minimum izvora podataka koji se moraju pretražiti, a koja je ujedno i sastavni dio ZAPSP-a.

Za objavljene knjige to su:

a) zbirke obveznih primjeraka, knjižnične kataloge i normativne datoteke koje vode knjižnice i druge institucije,

b) udruženja nakladnika te udruženja autora u Hrvatskoj,

[10] Usp. Horvat, Aleksandra. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27.

c) postojeće baze podataka i registre, WATCH (Writers, Artists and their Copyright Holders), ISBN (International Standard Book Number) i baze podataka o knjigama u tisku,

d) baze podataka odgovarajućih udruga za kolektivno ostvarivanje prava, posebno za ostvarivanje prava reproduciranja,

e) izvori koji povezuju višestruke baze podataka i registre, uključujući VIAF (Virtual International Authority Files) i ARROW (Accesible Registers of Rights Information and orphan Works).

Za novine, časopise, dnevne listove i periodične publikacije:

a) ISSN (International Standard Serial Number) za periodične publikacije,

b) kazala i kataloge iz knjižnica i zbirki,

c) zbirke obveznih primjeraka,

d) udruženja nakladnika te udruženja autora i novinara u Hrvatskoj,

e) baze podataka odgovarajućih udruga za kolektivno ostvarivanje prava, posebno za ostvarivanje prava reproduciranja.

Za vizualna djela, uključujući likovna djela, fotografije, ilustracije, nacrte, arhitekturu, skice kasnijih djela i druga slična djela koja se nalaze u knjigama, dnevnim listovima, novinama i časopisima te u drugim djelima:

a) izvori kao za objavljene knjige, novine, časopise, dnevne listove i periodične publikacije i

b) baze podataka odgovarajućih udruga za kolektivno ostvarivanje prava, posebno za vizualne umjetnosti, uključujući i udruge za ostvarivanje prava reproduciranja

c) prema potrebi, baze podataka agencija za arhiviranje slika.

Za audiovizualna djela, umjetničke izvedbe, fonograme i videograme:

a) zbirke obveznih primjeraka,

b) udruženja producenata u Hrvatskoj,

c) baze podataka institucija za filmsku i audio baštinu te nacionalnih knjižnica,

d) baze podataka s relevantnim normama i oznakama kao što su ISAN (International Standard Audiovisual Number) za audiovizualnu građu, ISWC (International standard Music Work Code) za glazbena djela i ISRC (International Standard Recording Code) za fonograme,

e) baze podataka odgovarajućih udruga za kolektivno ostvarivanje prava, posebno za autore, izvođače, proizvođače fonograma i proizvođače videograma (filmske producente),

f) popise suradnika i druge podatke koji se pojavljuju na omotu djela ili predmeta srodnog prava,

g) baze podataka drugih udruženja koje predstavljaju određenu kategoriju nositelja prava.[11]

Ove pretrage iziskuju mnogo vremena i novca što je za ustanove koje žele digitalizirati djela siročad neprihvatljivo iako je potrebno ako se želi postići cilj osiguravanja dostupnosti djelima koje neka ustanova posjeduje u svom fondu.

4. Digitalizacija kulturne baštine

Današnje društvo naziva se informacijskim društvom, ali ono prerasta u društvo znanja, navode Dunja Seiter-Šverko i Lana Križaj. U središtu informacijskog društva je stvaranje, obrada, pohrana, diseminacija i pristup informacijama koristeći informacijsko-komunikacijske tehnologije[12], a društvu znanja najvažniji resurs su ljudska znanja, stručnosti i sposobnosti.[13] Osiguravanjem dostupnosti informacija javnosti olakšava se transformacija iz informacijskog u društvo znanja, a digitalizacija građe jedan je od preduvjeta za taj prijelaz.

[11] Usp. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 127(2014). URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (30.1.2016.)
[12] Usp. Rajko, Alen. Informacijsko upravno pravo: određenje predmeta. // Hrvatska i komparativna javna uprava 9, 1(2009), str. 169-190.
[13] Usp. Barić, Vinko; Jeleč Raguž, Mirjana. Hrvatska na putu prema društvu znanja. // Poslovna izvrsnost 4, 2(2010), str. 57-77.

Digitalizacijom se osigurava i poboljšava pristup znanju, a također ima i funkciju zaštite građe.[14]

Pristupanje procesu digitalizacije u samim počecima bio je naporan posao jer je iziskivao pažljivo promišljanje i odabiranje građe koja će se digitalizirati ovisno o njezinom sadržaju i formatu. Na taj odabir je, naravno, utjecala i činjenica je li to djelo pod zaštitom autorskih prava ili je slobodno. Za svaki projekt digitalizacije morala se osigurati odgovarajuća financijska potpora. Nakon završetka samog procesa digitalizacije bilo je potrebno provjeravati kvalitetu digitaliziranog sadržaja i opisati isti taj sadržaj odgovarajućim metapodacima. Takvim tempom bi bili potrebni deseci godina kako bi se digitalizirala građa cijelih zbirki jer ovolika količina posla zahtijeva puno vremena i stručnog djelatnog kadra. Stoga je odlučeno razviti i omogućiti što bolje tehničke uvjete i to je dovelo do brže i opsežnije digitalizacije.

Aleksandra Horvat navodi kako danas postoji oprema za masovnu digitalizaciju koja omogućuje digitaliziranje 40-50 milijuna stranica godišnje te da je sam postupak u potpunosti ili djelomično automatiziran. Također navodi i da Europska unija potiče masovnu digitalizaciju kako bi se kulturna baština Europe učinila dostupnom u digitalnom obliku. Razvitkom novih tehnologija opsežna digitalizacija je u tehničkom smislu izvediva, ali postoji prepreka, a to je dobivanje dopuštenja nositelja prava. To znači pregledavanje svake jedinice građe, utvrđivanje autora i pronalaženje autora ili nositelja prava te traženje njihovog dopuštenja kako bi se digitalizirala ta jedinica građe.[15]

4.1. Digitalizacija u Europi

Europska unija je u 21. stoljeću odredila najvažnije preporuke i načela provedbe procesa digitalizacije koje autorica Dunja Seiter-Šverko navodi u svom članku. 2001. godine objavljena su *Lundska načela* i *Lundski akcijski plan* koji definiraju osnovne ciljeve politika i programa digitalizacije na području kulturnih sadržaja i aplikacija. Određene su četiri osnovne preporuke:

[14] Usp. Seiter-Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 1-15.
[15] Usp. Horvat, Aleksandra. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27.

- razvoj mehanizama za promicanje dobre prakse u svrhu harmoniziranja i optimiziranja inicijativa na europskoj razini

- širenje europskog znanstvenog i kulturnog sadržaja

- razvoj referentnih kriterija za postupke digitalizacije

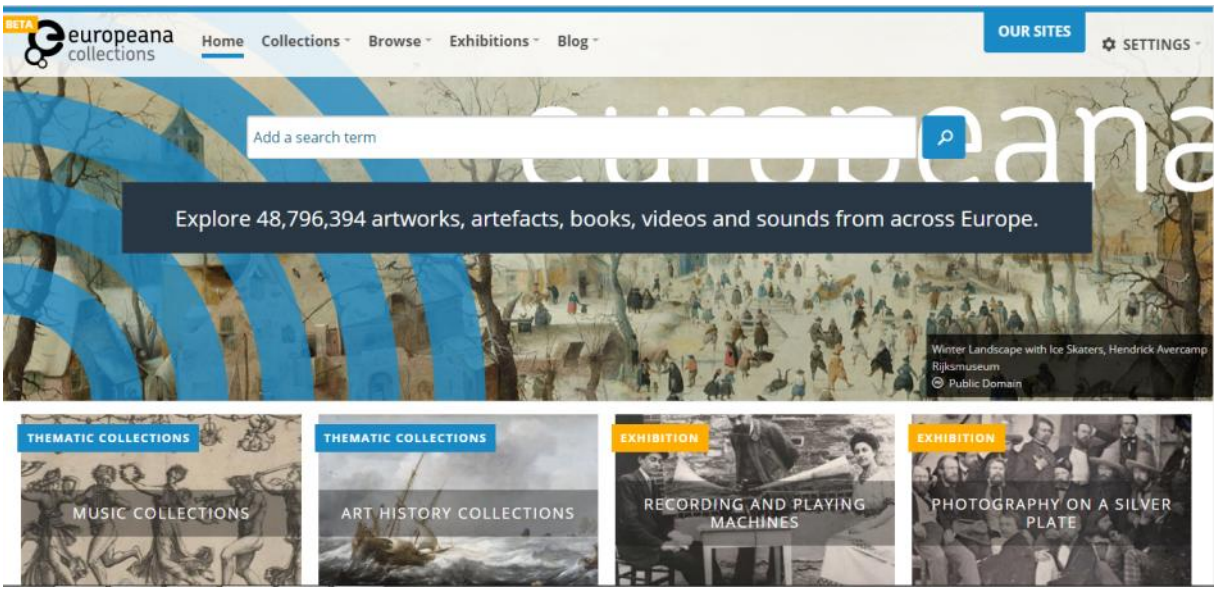
- poticanje kvalitete i promicanje dostupnosti sadržaja građanima Europe.[16]

Seiter-Šverko nadalje spominje *Parmsku povelju* iz 2003. u kojoj su predstavljeni ciljevi koji se trebaju ostvariti u okviru *Lundskog akcijskog plana*, a to su inteligentna upotreba novih tehnologija, dostupnost, kvaliteta, zaštita intelektualnog vlasništva i privatnosti, interoperabilnost i standardizacija, izrada inventara i višejezičnost, komparativno vrednovanje, suradnja na nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini, širenje kruga sudionika te zajednička izgradnja budućnosti.

U ožujku 2005. godine usvojen je *Program eContentplus* koji za cilj ima povećati dostupnost i iskoristivost digitalnih sadržaja u Europi te je usmjeren na područja gdje je sporija izrada digitalnih sadržaja. U središtu ovog programa je osiguravanje dostupnosti zemljopisnih, obrazovnih, kulturnih i znanstvenih sadržaja te poticanje europske koordinacije razvoja i zaštite zbirki u knjižnicama, muzejima i arhivima.

Program eContentplus temelj je nastanka projekta *Europeana* – Europske virtualne knjižnice. Jedan je od najpoznatijih internetskih portala (vidi Sliku 1.) koji okuplja digitaliziranu europsku kulturnu baštinu iz svjetski poznatih nacionalnih knjižnica, muzeja i galerija. *Europeana* nudi podatke o jedinicama građe europske kulturne baštine te upućuje na izvornu web stranicu na kojoj se zapravo nalazi ta određena digitalizirana jedinica građe.

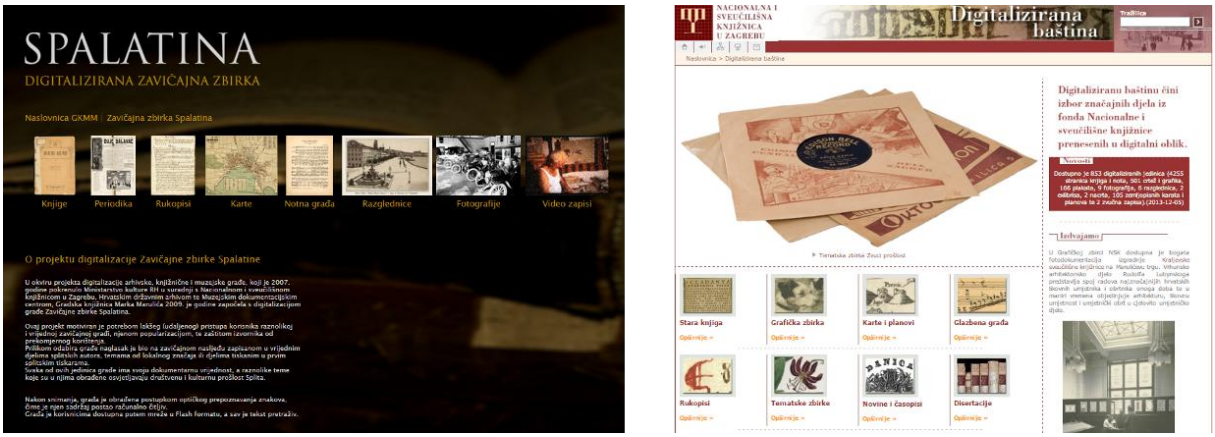
[16] Usp. Seiter-Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 1-15.

Slika 1. Početna stranica digitalne knjižnice Europeana.

4.2. Digitalizacija u Hrvatskoj

Mnoge kulturne ustanove u Hrvatskoj sudjeluju u projektima digitalizacije ili stvaraju digitalne sadržaje. Neke od knjižnica koje digitaliziraju svoju građu su Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (vidi Sliku 2.), gradske/narodne knjižnice u Bjelovaru, Čakovcu, Karlovcu, Slavonskom Brodu, Splitu (vidi Sliku 2.), Varaždinu, Virovitici i drugim gradovima, ali mnoge knjižnice koči nedostatak opreme, financijskih sredstava i stručnog osoblja. Također je bitno napomenuti da hrvatske knjižnice još ne sudjeluju u projektima opsežne digitalizacije. Muzejski dokumentacijski centar pokrenuo je projekt *Muzeji Hrvatske na internetu* u kojem je danas okupljeno i predstavljeno 50 muzeja s njihovim zbirkama. Hrvatski državni arhiv je krajem 2006. godine započeo s razvojem nacionalnog arhivskog informacijskog sustava koji služi za opis, upravljanje i nadzor nad arhivskom građom, a podaci o toj građi su dostupni javnosti.

Slika 2. Početne stranice digitaliziranih zbirki u Hrvatskoj: 1) Spalatina, Gradska knjižnica Marka Marulića, Split; 2) Digitalizirana baština iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Zagreb.

Ministarstvo kulture 2005. godine imenovalo je 13 članova Radne skupine za digitalizaciju arhivske, knjižnične i muzejske (AKM) građe čija je zadaća bila izraditi prijedlog nacionalnog programa digitalizacije AKM građe. U okviru ovog prijedloga Radna skupina je prepoznala tri glavna zadatka:

- izraditi dokument strategije odnosno Nacionalni program digitalizacije,

- izraditi Nacionalni projekt digitalizacije,

- izraditi portal koji će biti rezultat Nacionalnog projekta.

Tako u listopadu 2006. nastaje strateški dokument nacionalnog programa digitalizacije AKM građe koji je uvršten u Strategiju razvoja širokopojasnog pristupa internetu, odnosno u Akcijski plan provedbe te strategije. 2007. godine na temelju Nacionalnog programa nastao je i projekt digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe pod nazivom „Hrvatska kulturna baština“ čije je trajanje bilo određeno na tri godine (od 2007. do 2009.). Cilj ovog projekta je stvaranje bogatih, široko dostupnih sadržaja u digitalnom obliku jer je to jedna od osnovnih pretpostavki za zaštitu i vrednovanje kulturne baštine, za umrežavanje i prisutnost hrvatske kulturne baštine u europskim i regionalnim mrežama kulturnih sadržaja, za očuvanje kulturne raznolikosti i za uporabu kulturnih sadržaja u obrazovanju, turizmu i drugim uslužnim djelatnostima. Kao rezultat ovog projekta nastao je portal Kultura.hr koji je omogućavao baštinskim ustanovama da svoju digitaliziranu građu pohrane u zbirke na portalu ili da ih objave na svojim mrežnim stranicama, a posjetiteljima su zbirke bile vidljive u oba slučaja zahvaljujući razvijenom sustavu za pretraživanje.

4.2.1. Digitalizacija djela siročadi

Usklađivanjem ZAPSP-a s Direktivom želi se olakšati digitalizacija i diseminacija djela zaštićenih autorskim pravom za koja se ne može odrediti nositelj autorskih prava ili se nositelj prava, ako je identificiran, ne može locirati. Nakon stupanja ovog Zakona na snagu institucije od javnog interesa mogu provoditi sveobuhvatnu digitalizaciju svojih zbirki i arhiva s ciljem stvaranja hrvatskih digitalnih knjižnica koje će se zatim uklopiti u sustav europskih digitalnih knjižnica. Ovime se doprinosi očuvanju i širenju hrvatske kulturne baštine koja je dio europske kulturne baštine.[17]

Važnost donošenja Direktive je u omogućavanju digitalizacije djela siročadi koja bi se inače, da nema važećeg zakona, zaobišla zbog straha povrede autorskih prava čime bi društvena i umjetnička djela bila odbačena i zaboravljena, a to bi stvorilo svojevrsnu „crnu rupu“ u pristupu znanju u digitalnom okruženju. Autorska prava se, zahvaljujući Direktivi koja nalaže detaljnu potragu za nositeljem prava, ne krše jer postoji mogućnost okončanja utvrđenog statusa djela siročeta. U slučaju pojavljivanja nositelja prava, on može zatražiti pravičnu naknadu za dotadašnje korištenje tim djelom.

Digitalizirana djela siročad objavljuju se u digitalnim knjižnicama pojedinih zemalja te zatim uklapaju u Europeanu – internetski portal koji služi kao skupna poveznica između europskih digitalnih knjižnica. Najvažniji europski projekti koji prikupljaju i objavljuju podatke o djelima siročadi su Orphan Works Database, ARROW i ARROW Plus.

5. Europski mrežni projekti glede djela siročadi

5.1. Orphan Works Database

Direktiva propisuje obavezno vođenje evidencije pri detaljnim potragama i te evidencije je potrebno poslati, u slučaju Hrvatske, DZIV-u koji prosljeđuje podatke Uredu za

[17] Usp. Tomić, Tajana. Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP-a i Direktiva 2012/28/EU o određenim dopuštenim korištenjima djela siročadi, 2015. URL: http://dfest.nsk.hr/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Tomic_Tajana.pdf (30.1.2016.)

harmonizaciju na unutarnjem tržištu koji ih u konačnici pohranjuje u javno dostupnu bazu podataka. Evidencije koje se vode moraju sadržavati podatke o rezultatima detaljne pretrage (smatra li se pretraživano djelo djelom siročetom ili ne), na koji način i u koje svrhe će se koristiti djelo, promjene o prestanku statusa djela siročadi te kontakt podatke institucije koja je provela pretragu.[18]

Orphan Works Database odnosno baza podataka djela siročeta, pokrenuta u listopadu 2014., javnosti ustupa informacije povezane s djelima siročadi koja su sadržana u zbirkama javno dostupnih knjižnica, obrazovnih ustanova, muzeja, arhiva, institucija za filmsku ili audio baštinu te javnih organizacija za radiodifuziju osnovanim u državama članicama što ujedno olakšava i ubrzava detaljnu pretragu za nositeljem autorskih prava.[19]

5.1.1. Pretraživanje baze podataka djela siročeta

Provedeno je jednostavno pretraživanje baze podataka djela siročadi: odabran je kriterij *nositelj prava* i upisano ime *Anna*. Ova je pretraga dala dva rezultata (vidi Sliku 3.) koja sadrže podatke o:

• broju dokumenta – 1) *37bib_MOK02316796_332*

2) *37_MOKKAS0000503925_358*

• nazivu djela – 1) i 2) *Munkásőrök versekben* (isti naziv)

• opisu – u oba slučaja nema podataka za ovu kategoriju

• kategoriju djela – oba rezultata su *književno djelo*

• organizaciju – oba rezultata su uvrštena pod *National Széchényi Library of Hungary*

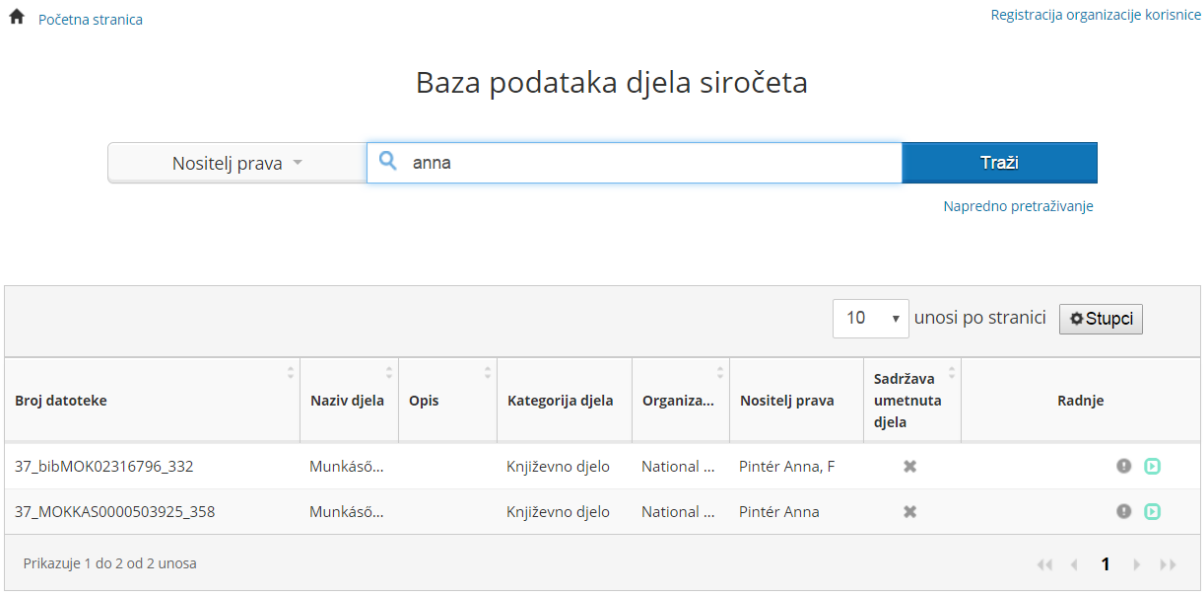
• nositelju prava – 1) *Pintér Anna, F*

2) *Pintér Anna*

• sadržava li umetnuta djela – kod oba rezultata nije dostupan umetnuti sadržaj

[18] Usp. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 127(2014). URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (30.1.2016.)
[19] Usp. Orphan Works DB. URL: https://oami.europa.eu/orphanworks/ (30.1.2016.)

Posljednja kategorija u nizu kod ovih rezultata je *radnja* koja nudi dvije mogućnosti: *zatraži promjenu statusa* i *prikaži pojedinosti*. Prva opcija vodi na *Zahtjev za promjenu statusa djela siročeta* putem kojeg potencijalni nositelj prava može zatražiti promjenu statusa djela siročeta izravno u bazi podataka ili može pribaviti podatke za kontaktiranje organizacije koja je vlasnik zapisa. Druga opcija nudi *detaljne informacije*, podatke o *umetnutom ili uključenom djelu*, podatak o *statusu djela siročeta* i podatke o *korištenju djela siročeta*. Među ovim posljednjim podacima nalaze se informacije o organizaciji koja je korisnica djela – *National Széchényi Library of Hungary*, projektu u sklopu kojeg je djelo digitalizirano – *ELDORADO* te web-mjesto putem kojeg se može pristupiti djelu – kod oba rezultata pretrage nije ponuđeno nikakvo web-mjesto.

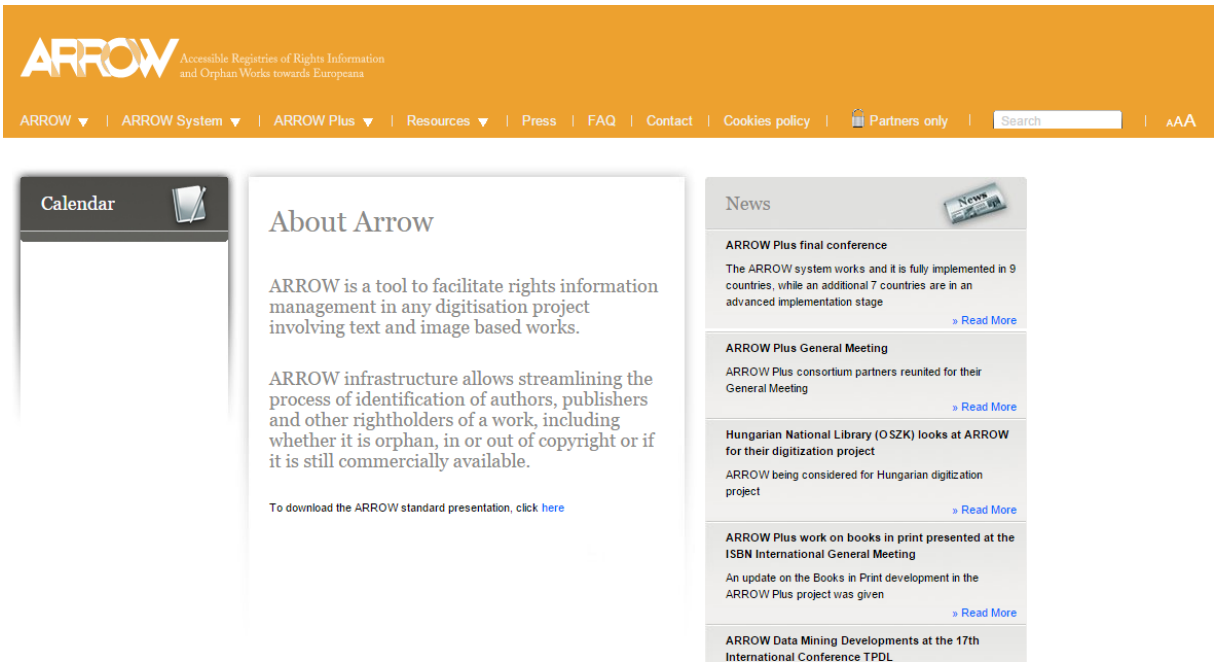
Slika 3. Rezultati dobiveni pri pretraživanju Baze podataka djela siročeta.

5.2. ARROW - The Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana i ARROW Plus

Europska komisija je 2008. godine pokrenula projekt pod nazivom ARROW - The Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana (vidi Sliku 4.) čije je djelovanje određeno na 30 mjeseci. Ova baza podataka povezuje knjižničarske, nakladničke, knjižarske i baze podataka europskih ustanova koje posjeduju podatke o autorima i nositeljima autorskih prava te pravnom statusu djela, a usmjerena je na

tekstualna djela i djela koja sadrže slikovne elemente. Prikuplja, dakle, ključne podatke o djelima i njihovim autorima, a posebno je posvećen stvaranju i održavanju popisa djela siročadi.

Prve države sudionice ovog projekta bile su Njemačka, Francuska, Španjolska i Velika Britanija čijim su korisnicima dovršetkom projekta bili dostupni podaci o djelima objavljenim u njihovim državama što olakšava i ubrzava detaljnu potragu.[20] Po završetku ove inicijative trebalo je doći do gašenja projekta, no odlučeno je o poduzimanju daljnjeg projekta „najbolje prakse" pod nazivom ARROW Plus. Ideja iza ovog poduhvata je nastaviti s istim radom, ali i proširiti doseg s obzirom na vrstu radova za koje ARROW omogućuje pretraživanje informacija o pravima te ga implementirati diljem Europe. Ovaj projekt je trajao od 2011. do 2013. godine.[21] Uz već navedene četiri države sudionice, ARROW Plus projektu pridružilo se još dodatnih pet država. U svih tih devet država sustav je potpuno implementiran, a u dodatnih sedam država je u naprednoj fazi implementacije kako se navodi u izvještaju s posljednje konferencije. Partnerske organizacije su iz sljedećih 16 država: Austrija, Belgija, Bugarska, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Latvija, Litva, Mađarska, Nizozemska, Poljska, Portugal i Španjolska.

Slika 4. Početna stranica ARROW projekta.

[20] Usp. Šalamon-Cindori, Breza; Petrušić, Renata. Djela siročad: u očekivanju autora. // Kemija u industriji 61, 9-10(2012), str. 455-457.
[21] Usp. What is ARROW Plus? URL: http://www.arrow-net.eu/what-arrow-plus (30.1.2016.)

6. Zaključak

U današnjem digitalnom dobu, digitalizacija građe je obaveza i preduvjet kojom se osigurava i olakšava pristup informacijama i znanju što društvu omogućuje daljnji razvitak i napredak. Mnoge hrvatske knjižnice, a također i druge ustanove od javnog interesa, pokrenule su projekte digitalizacije vlastitog fonda. Tim činom se želi ne samo zaštititi izvorna građa, već i poboljšati dostupnost te građe i stvoriti nove usluge koje se mogu ponuditi korisnicima. Digitalizacijom se postiže očuvanje hrvatske baštine, a uključivanjem te građe u europski projekt virtualne knjižnice Europeana želi se omogućiti pristup i drugim državama članicama jer je hrvatska baština dio europske baštine.

Prepreka na koju nailaze sve ustanove je digitalizacija djela siročadi – djela za koja se ne može identificirati nositelj prava, ili ako je identificiran, ne postoji način lociranja ga. Za digitalizaciju svake jedinice građe potrebno je odobrenje nositelja prava kako se ne bi prekršilo autorsko pravo koje samo nositelju omogućava pravo na reproduciranje, distribuciju, priopćavanje djela javnosti i pravo prerade. U slučaju djela siročadi, zbog ne posjedovanja informacija, nije moguće kontaktirati nositelja prava i zatražiti ga dopuštenje. Iz tog razloga Europski parlament i Vijeće europske unije Direktivom 2012/28/EU propisuju provođenje detaljne pretrage nositelja prava kako bi se nakon završene pretrage pravno utvrdio status djela siročeta, kao i određena dozvoljena korištenja istog.

Pokrenuti su projekti koji za svrhu imaju prikupiti podatke o nositeljima prava i time olakšati pretragu. Neki od najvažnijih su ARROW, ARROW Plus i Orphan Works Database.

ARROW i ARROW Plus projekti putem partnerskih organizacija prikupljaju podatke o autorima i nositeljima autorskog prava te također održavaju popis djela siročadi. Pristup njihovim mrežnim stranicama koje sadržavaju osnovne podatke o ovim projektima je moguć, no pristup bazama podataka imaju samo partnerske organizacije, stoga se daljnje informacije o funkcioniranju ovog projekta i njihovih baza podataka ne mogu navesti.

Za razliku od dva prijašnje navedena projekta Orphan Works Database, koja nudi informacije povezane s djelima siročadi, je pretraživa i dostupna javnosti. Provedeno je pretraživanje ove baze podataka kako bi se utvrdila njezina operativnost. Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da je baza podataka djela siročeta funkcionalna. Pretraživa je, daje bitne informacije i opciju ukidanja/promjene statusa djela siročeta.

S obzirom da postoji velik broj djela siročadi koja se nalaze u fondovima javnih institucija, Europska unija i njezine članice su uložile napor da se donesu zakoni i sprovedu projekti koji će pomoći u daljnjem rukovanju djelima siročadi.

Literatura

1. About Arrow. URL: http://www.arrow-net.eu/

2. Autorsko djelo. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/

3. Autorsko pravo i srodna prava. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/

4. Barić, Vinko; Jeleč Raguž, Mirjana. Hrvatska na putu prema društvu znanja. // Poslovna izvrsnost 4, 2(2010), str. 57-77.

5. Digitalizirana baština. URL: http://db.nsk.hr/

6. Digitalizirana Zavičajna zbirka Spalatina – Naslovnica. URL: http://www.gkmm.hr/digitalizirana_bastina.htm

7. Europeana Collections. URL: http://www.europeana.eu/portal/

8. Europska komisija. Europa 2020.: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast, 2010, str. 6. URL: http://www.strukturnifondovi.hr/UserDocsImages/kako_do_fondova/korak1/uvjeti/eu_hr.pdf

9. Europski parlament i Vijeće Europske unije. Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije 002, 55(2012). URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN

10. Horvat, Aleksandra. Digitalizacija i knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27.

11. Najčešća pitanja. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/najcesca-pitanja/

12. O intelektualnom vlasništvu. URL: https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/o-intelektualnom-vlasnistvu/

13. Orphan Works DB. URL: https://oami.europa.eu/orphanworks/

14. Orphan Works DB. URL: https://oami.europa.eu/orphanworks/#search/basic/rightHolder/anna

15. Rajko, Alen. Informacijsko upravno pravo: određenje predmeta. // Hrvatska i komparativna javna uprava 9, 1(2009), str. 169-190.

16. Seiter-Šverko, Dunja. Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe i projekt „Hrvatska kulturna baština“. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 1-15.

17. Šalamon-Cindori, Breza; Petrušić, Renata. Djela siročad: u očekivanju autora. // Kemija u industriji 61, 9-10(2012), str. 455-457.

18. Tomić, Tajana. Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP-a i Direktiva 2012/28/EU o određenim dopuštenim korištenjima djela siročadi, 2015. URL: http://dfest.nsk.hr/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Tomic_Tajana.pdf

19. What is ARROW Plus? URL: http://www.arrow-net.eu/what-arrow-plus

20. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 127(2014). URL: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html

Problem of digitization of orphan works

Summary

The main topics of this work are orphan works and their digitization. The prominence is given to digitization in general and the digitization of orphan works because they make up a large percentage of public institutions' collections. The avoidance of digitizing these works creates a void in the access to knowledge. The concept of an orphan work, which is a work whose copyright owner is not known, is explained in more detail. Consequently, this work discusses the intellectual property and provides definitions of terms associated with it, such as the author, the work of authorship and copyright. The legal regulations related to orphan works are also explained. Those legislations were made in order to legally determine and limit the use of orphan works. The laws referred to are those adopted in the EU and in the Republic of Croatia. Directive on certain permitted uses of orphan works is an EU law which the Republic of Croatia harmonized with its Copyright and Related Rights Act. Furthermore, some projects are also presented whose purposes are related to orphan works. The objectives of these projects are, essentially, gathering information about the authors and copyright holders. Through this work are, therefore, presented the most important achievements in the European Union and its Member States in the field of orphan works. A search of a database was also conducted on one of the projects in order to determine its operability.

Key words: intellectual property, orphan works, Directive on orphan works, digitization